

**ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ СЕРЕДНЬОЇ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ**

Барна Л. С., Барна М. М., Скрипник К. С.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: barna@chem-bio.com.ua

Зважаючи на актуальність проблеми збереження й зміцнення здоров'я дітей і молоді, у державних документах із питань освіти (закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Діти України», «Концепція неперервної валеологічної освіти») одним із пріоритетних завдань визначено становлення духовного, психічного та фізичного здоров'я дитини, формування відповідального ставлення до нього як найвищої соціальної та індивідуальної цінності, створення здоров'язбережувального освітнього середовища [1].

Посилення уваги до проблем здоров'я підлітків зумовлене як стрімким погіршенням здоров'я населення загалом, так і зниженням якості життя, викликаного соціально-економічною кризою та несприятливою екологічною ситуацією. Окрім того, життя молодого покоління ускладнене стресами, що зумовлює надмірну мобілізацію життєвих ресурсів, емоційну напруженість і сприяє виникненню ризику соматичних, психічних та соціальних хвороб.

Проблемі реалізації здоров'язбережувального підходу до організації гпвчпльно-виховного процесу, зокрема, шляхом використання здоров'язбережувальних технологій, відображені в працях психологів, учених-медиків, педагогів, валеологів (Л. Антонова, Т. Бережна, Т. Бойко, О. Бойцун, О. Ващенко, Ю. Гавриленко, В. Гузєєв, І. Дичківська, С. Омельченко). Учені вважають, що цей аспект діяльності школи є найважливішим при виконанні завдань збереження, зміцнення й відновлення здоров'я учнів в умовах освітнього простору закладу освіти.

Історія біології, методика навчання природничих дисциплін

Важливими напрямками здоров'язбережувальної діяльності освітніх установ, на думку Н. Семченка, є: 1) раціональна організація навчального процесу відповідно до санітарних норм та гігієнічних вимог; 2) раціональна організація рухової активності учнів, що включає передбачені програмою заняття фізкультурою, динамічні зміни і активні паузи в режимі дня, а також спортивно-масову роботу; 3) організація раціонального харчування учнів; 4) система роботи над формуванням цінності здоров'я та здорового способу життя; 5) створення служби психолого-педагогічної підтримки учнів; 6) організація долікарського виявлення факторів і груп ризику за розвитком захворювань в учнів (популяційний скринінг і моніторинг) із застосуванням сучасних технологій [2, с. 114-125].

На нашу думку, окрім необхідності належного навчально-методичного забезпечення здоров'язбережувального та здоров'яформувального освітнього процесу у закладах освіти, надзвичайно важливу роль відіграє дотримання валеологічних вимог під час проведення уроку. Зокрема:

- створення домінанти на уроці, яка дозволяє налаштувати учнів на роботу, сприяє концентрації уваги учнів, створенню позитивного настрою;
- вибір адекватних віку форм і методів ведення уроку, що дозволяє максимально враховувати у навчальному процесі базові потреби учнів, які відрізняються в молодшому, середньому та старшому шкільному віці;
- темп і ритм уроку (темп має відповідати середнім показникам інтенсивності розумової працездатності учнів, а ритм має включати чергування на уроці мікрофаз напруги і відпочинку);
- регламентація тривалості основних видів навчальної діяльності школярів регламентується у зв'язку з розвитком втоми, несприятливим впливом різноманітних видів навчальної діяльності на органи чуття;
- зміна видів діяльності на уроці визначається ступенем концентрації уваги школярів, яка, як відомо, на початковому етапі навчання не перевищує 3-8 хвилин;
- мотивація навчальної діяльності та стимулювання

Історія біології, методика навчання природничих дисциплін

- пізнавального інтересу учнів сприяє підвищенню розумової активності учня, а захоплення навчальною діяльністю відтерміновує настання втоми;
- залучення якомога більшої кількості органів почуттів учнів: слуху, зору, дотику, нюху, оскільки багатоканальність надходження інформації забезпечує кращу активність мозку, більш міцне запам'ятовування;
  - створення умов для творчості в навчальній діяльності творчість є одним з найважливіших чинників збереження здоров'я людини протягом усього життя; вирішення творчих завдань на уроці, при підготовці домашніх завдань можна розглядати як спосіб задоволення базових здібностей;
  - включення в процес пізнання емоційно-чуттєвої сфери є необхідним тому, що яскравість, емоційність навчального матеріалу, захопленість самого вчителя своєю роботою позитивно впливають на школяра, на його ставлення до предмета; крім того, інформація, емоційно забарвлена, набагато краще запам'ятовується, набуває особистісного сенсу;
  - диференціація та індивідуалізація процесу навчання передбачає врахування індивідуально-типологічних особливостей учнів, зокрема, таких особливостей нервової системи, як слабкість та інертність; вони значною мірою можуть знижувати успішність навчальної діяльності у разі їх ігнорування вчителем і сприяти підвищенню тривожності і розвитку дидактогенних неврозів;
  - створення на уроці ситуацій успіху для учнів є важливим, оскільки стійкі невдачі в навчанні чинять негативний вплив на здоров'я та розвиток дітей; важливою також психозберігаюча оцінка відповіді учня, яка передбачає оцінювання конкретної відповіді без переходу на особистість дитини з відзначенням спочатку позитивних моментів відповіді, і лише потім – недоліків;
  - діагностика початкових стадій стомлення учнів забезпечує зняття напруги від статичної пози, профілактику порушень постави та зору; діагностика початкового стану втоми учнів проводиться вчителем за візуальними ознаками (поведінкою,

Історія біології, методика навчання природничих дисциплін

кількістю помилок, відволіканням уваги, порушенням регуляції фізіологічних функцій – почервоніння, спітніння).

Для успішної реалізації наведених валеологічних вимог, необхідно забезпечити належний рівень підготовки учительських кадрів. З метою з'ясування готовності майбутніх вчителів біології до валеологічно доцільної організації навчально-виховного процесу нами було проведено анкетування студентів II курсу хіміко-біологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Результати анкетування показали, що лише 23% студентів зазначили, що розуміють сутність валеологічних вимог до уроку, але пов'язують їх, в основному, із зменшенням навчальних навантажень учнів під час уроку. 49% анкетованих студентів зазначили, що валеологічно доцільний урок передбачає врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів. Спілкування з студентами показало, що у більшості з них відсутнє системне уявлення про валеологічно доцільну модель уроку.

З метою підготовки майбутніх вчителів біології до реалізації валеологічних вимог в процесі моделювання та проведення уроків навчальним планом бакалаврської освітньої програми передбачено вивчення вибіркової дисципліни «Загальна та педагогічна валеологія», яка включає змістовий модуль «Валеологічні вимоги до організації навчально-виховного процесу». На заняттях студенти знайомляться з валеологічними вимогами до уроку, навчаються моделювати та у формі рольових ігор проводити фрагменти уроків біології, основ здоров'я з врахуванням цих вимог.

Список літератури

2. Бережна Т. Створення здорового середовища навчального закладу як шлях збереження і зміцнення здоров'я учнів. *Рідна шк.* 2012. №1-2. С. 44-47.
3. Семченко Н. Впровадження ідей здоров'язберігаючої педагогіки у навчально-виховний процес. *Педагогіка, психологія, медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту.* 2010. № 11. С. 113— 116.